

Forfatter: Brorson, Hans Adolph

Titel: 5.

Citation: Brorson, Hans Adolph: "5.", i Brorson, Hans Adolph: *Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956, 1951-56, s. 509. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-brorson03grval-shoot-idm140139954003776/facsimile.pdf> (tilgået 19. oktober 2021)*

Anvendt udgave: *Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956*

Og inden for de almuekredse, som pietismen havde vakt, føltes den nok for aristokratisk. Her er endnu et mærkeligt forhold: uens den danske almue tog så godt som alle Brorsons *tekster* til sig (den norske især Svanesang), beholdt den kun, så vidt jeg kan se, ret få af deres rokokko-melodier i omsyngning. Den satte andre, folkeligere toner til de forfinede tekster, som den elskede for deres poetiske syners og deres inderligheds skyld. Pietismens egne melodier fik — bortset fra de få, vore koralbøger tog til sig, og fra de skønne solosange hos Scheuelli — et kort liv. De sprudler frem ... og glemmes brat.

Brorson har ikke, således som Arrebo, Kingo, Dorothe Engelbreitsdatter eller Brunsmand, medgivet nogen af sine salmer noter. For dog at give et indtryk af pietistmelodiernes karakter, meddeles her et lille udvalg som bilag. Nr. 1 og 2 er præpietistiske, henholdsvis af J. Rosenmüller 1655 og J. Chr. Bach 1693. Nr. 3 og 4 er to typiske Freylinghausen'ske menuetter (1704 og 1714), nr. 5 en miniature-kantate og nr. 6 en aftensang sammesteds fra (1714 og 1708), den sidste med J. S. Bachs melodiform og hos Schemelli (1736). Nr. 7 er endelig den smukke julemelodi hos Pontoppidan (1742), til hvilken vi ikke kender noget forbillede. For udsættelserne (væsentlig efter tidens koralbøger) er redegjort over noderne.

5.

Lige så let det er at se, at Brorson må have haft musikforlæg til »Svanesangens ariemetre¹⁾, lige så svært er det (jf. s. 496) at påvise, hvilke enkelte melodier han må tænkes at have brugt. Hans søn, udgiveren, kalder digtene »åndelige sange«, men undlader at angive melodierne til dem. Hans datter kalder dem »arier« og bevidner hans lyst til musik og sang. Hans hustru nævner hans ledsagende luthspil. Hans senere efterkommere, datterdattersønnen (Tuxen) og brodersønens søn (Winding Brorson) taler i almindelighed om melodiernes gammeldags verdslige præg og den anvendte paroditeknik; de beklager, at de »for største delen« er gået tabt, og glemmer dog at nævne

¹⁾ Jf. nærv. udg. III, 11.

de få, de husker¹⁾. Endelig efterlyser den første videnskabelige Brorson-udgiver, J. A. L. Holm (1830) dem forgæves og stiller selv nogle foreløbige, lidet sandsynlige melodiforslag²⁾. Hertil har vi fra ældre tid kun de allerede (s. 496) nævnte 3 (4) håndskrevne melodiangivelser i Universitetsbibliotekets eksemplarer af »Svanesang«s førsteudgave. Som vist af dr. L. J. Koch³⁾ kan de ikke siges direkte at afspejle en Brorson'sk slægtstradition. På den anden side svarer de i tal til de »meget få«, som A. W. Brorson kunne huske, og fremtræder i en skrift, som måske ligger forud for 1782, altså nær op ad digterens egen tid. Her er da vort eneste holdepunkt i selve »Svanesang«, selv om det må betragtes med rimeligt forbehold. Et holdepunkt endnu har vi uden for »Svanesang«, nemlig i Ålborg-manuskriptet fra Brorsons egen hånd til hans opstandelsesprædiken⁴⁾. Her afsluttes manuskriptet med kantaten om engelen, Maria Magdalene og Jesus (Sv. 12; III, nr. 295), hvortil Brorson selv har føjet melodiangivelsen »Nur frisch zum Himmel zu« og sat gentagelses-tegn og udskrevet gentagelsesdele, der stemmer med de bly-skrevne tegn ved samme sang i Universitetsbibliotekets eksemplarer.

Skal man — iøvrigt på bår bund — i gang med eftersøgningen af de oprindelige melodier til »Svanesang«, må, så vidt jeg ser, følgende veje benyttes: Først ordnes de 70 digte i grupper med samme strofeform, svarende til de Freylinghausen'ske »arter« (jfr. s. 497). Jeg begynder med »Svanesang«s første nummer og betegner denne tekst og dens metriske paralleler med romertal I osv. Man bemærker allerede her ved den af Brix⁵⁾ påviste ejendommelighed, at af 30 digte, der parvis deler metrum, er de 10 par sidestillede, dels imod den orden, som indholdet ellers ville foreskrive. Muligt har det glædet Brorson at skrive flere tekster, der passede til samme melodi, — og så beholde disse sammen under nøderne. — Dernæst sammenlignes hver strofe-

¹⁾ Nærv. udg. III, 12 og 22 f.

²⁾ Se min afhandling »Brorsons Svanesang« (Samf. Da. kirkesangs årskr. 1943, s. 67 og 68, note 1).

³⁾ Nærv. udg. III, 23 f.

⁴⁾ Nærv. udg. III, 34 f. og 174.

⁵⁾ »Analyser og problemer« I, 1939, s. 320.

gruppe med de metriske *parallelere inden for »Klenodiet«*. Har Brorson i forvejen kendt melodi(er) til et versemål, er der en vis sandsynlighed for gentagen brug, jo stærkere, jo sjældnere metret er. De gamle, traditionelle salmemelodier får næppe større betydning; dels er deres versemål for simple, dels var Brorsons smag, som vi har set, i »Svanesang« ihvertfald ikke for dem; det er pietistmelodierne og deres nærmeste forgængere, der foretrækkes. — Finder vi intet ad denne vej, må *strofeparalleler* søges i *tidens og den nærmeste for- og eftertids verdslige arie- og visebøger*, de tyske fra Rist og Voigtländer til Rathgeber og Sperontes, de nordiske fra Terkelsen og op til Weise, Thielo, Graae, Bellman og Lütken. Atter her vil en melodi have jo større sandsynlighed for sig, jo sjældnere et metrum den er til, ligesom eftersøgningen vil være retfærdiggjort ud fra vor viden om den aldrende Brorsons smag for sin tids verdslige sangkunst. — Mere end til sandsynlighedsslutninger når vi dog ikke ad disse to veje. Vi må derfor prøve at søge sikkerheden ved at sammenligne de melodier, vi således har fundet, med de *folketoner*, som Brorson-teksterne sidenhen har været sunget på i de vakte kredse i Norden. Viser en folketone sig da at være en omsyngning (eller måske blot en svagere efterklang) af f. eks. en Frey-linghausen- eller en Sperontes-melodi, da er sandsynligheden stor for, at denne melodi har været Brorsons oprindelige forlæg. Uden Brorsons tekst var den næppe kommet i omløb i folket. På den anden side har netop sangen fra mund til mund spillet en meget væsentlig rolle. Om en af de norske pietistiske vækkere hedder det¹⁾, at »han vant emå fleir ved sin sang enn ved sin tale«.

Eftersøgningsarbejdet, således som det er skitseret her, er så stort, at jeg til dato kun har nået de to første etaper af det. I min artikel »Brorsons Svanesange« (Samf. Dansk kirkesangs årsskrift 1943, s. 68 ff.) antydede jeg metoden og meddelte nogle få fund og forslag, kraftigt bistået af Harald Vilstrup, Niels Schjørring, Torben Krogh og Finn Vidarø. I den foreliggende afhandling skal jeg prøve den første samlede gennemgang af

¹⁾ O. M. Sandvik: »Østerdalsmusikken« 1843, s. 56. — Svanesangene er således dels udbredt til folkemelodier (ev. omsyngninger), dels ved de mange optryk i Norge i løbet af det 19. årh. Jf. nærv. udg. III, 10.

stoffet, men med meget væsentlige indskrænkninger. For pielist-melodiernes vedkommende har jeg måttet nøjes med Pontoppiddans salmebog (1740/42/77), Breitendichs koralbog (1764), Schemelli-melodierne (1736) og det ufuldstændige register over de 70 »arter« hos Freydinghausen (I, 1704; II, 1714; I-II, 1741/71). For de verdslige melodiers vedkommende har jeg, som nævnt (s. 498), kunnet støtte mig til »Dansk sanghistorisk registrant«s strofekarotek over Stubs vers og Foss' og Sperontes' melodier, suppleret med et foreløbigt gennemsyn af Rathgebers »Augshuriger Tafelkonfekt« (1733-40) og Graaes »Arier og sange« (I, 1773; II, 1777), der kun har givet lidt hver⁵⁾. — Hvad endelig folketonerne angår, har jeg til den planlagte bekræftende sammenligning foreløbig kun inddraget det *trykte, danske og norske* materiale. Allerede dette er så omfattende og fastholdelsen af de enkelte variantgrupper så intrikat, at det blev naturligt og nødvendigt for mig i første omgang at standse her ved det lettest tilgængelige stof⁶⁾. Endelig har jeg begrænset sammenligningen til Svanesangene alene og de få, usikre Klenodiemelodier nr. 110-124 (jf. s. 506 f.).

•

Det vil være rimeligt at bringe en oversigt over dette folkelige materiale først — i tabelform med alle nødvendige forkortelser. Undersøgelserne af de enkelte Svanesangs-grupper kan derefter nøjes med henvisninger til tabellen. Følgende forkortelser er benyttet:

⁵⁾ Først under korrekturlæsningen har jeg fået lejlighed til en metrisk jævnførelse dels med den af Nils Schiering (anf. skr. I, 180 f.) beskrevne, hymnologiske stroferegistrant af G. E. F. de Franckenau (1735, med tilføjelser til 1749), dels med Johs. Zahns samling (jf. s. 497). Resultaterne af disse undersøgelser har jeg ikke nået at udnytte fuldt; ofte har jeg i de flg. enkeltanalyser måttet nøjes med at angive de fundne parallelisme under signaturerne F. og Z. — De Brorson'ske papirer, som cand. mag. Anne M. Simonsen har gennemgået for mig (jf. s. 498), indeholder intet om Svanesange.

⁶⁾ Om en kunstig begrænsning til de nævnte samlinger har der naturligvis ikke været tale. Alt, hvad jeg under arbejdet har husket af tysk og nordisk sanghistorie, er medtaget, hvor jeg fandt det relevant.

⁷⁾ Supplerende håndskrevet dansk stof findes på Dansk folkemindesamling, E. Tang Kristensens samling, kasse 1929/34: Saltemelodier. — Et indtryk af det håndskrevne norske stof overvejelende rigdom giver Øystein Gauklands »Melodi- og tekstregister til Catharinus Ellings opptegnelser av folkensittike«, Oslo 1953 (stenlitterat, eksemplar på Dansk folkesprogsamling), et forbilliget katalog, som har ydet mig stor støtte under arbejdet. Jeg skylder prof. Schiering og bibliotekar Erik Dal tak for henvisningen til disse samlinger.

- Sand: M. K. Sand.
I: Melodier til Troens rare Klenodie . . samlet fra folkemunde . . (Lehmann og Stage, Kbh. 1911).
II: 30 melodier til Kingoske og andre gamle salmer — samlet fra folkemunde — (egget forlag, Kolding 1945) og
III: 75 melodier til salmer og sange af Brorson, Kingo og flere — fra folkemunde og gamle kilder (egget forlag, Kolding 1948).
MM: Menighedens melodier (jfr. s. 497).
Li: L. M. Lindeman: Ældre og nyere norske fjeldmelodier I-II, u. å. (1853 ff.).
El: Catharinus Elling.
I: Religiøse folketonar. Bearb. f. bl. kor. 1-3. række. Kristiania (1901-19).
II: Religiøse folketonar. Bearb. f. sang og piano. Hefte 1-11, 12 og samt tilføjehefte. Kristiania (1907-29) og
III: Enstavelige religiøse folkemelodier. Hefte 1-2. Kristiania (1915-16).
Gudbr: O. M. Sandvik: Folkemusikk i Gudbrandsdalen. Oslo 1929, 1948.
Øst: O. M. Sandvik: Østerdalsmusikken. Oslo 1943.
Set: O. M. Sandvik: Setesdalsmelodier. Oslo 1952.

Hertil uden for tabellen:

Olav Sande: Norske folketonar. U. å. Lunde & Co. Bjergvda.

•

Tabellen er ordnet alfabetisk efter Svanesangens førstelinier. Sange uden (trykt) folkemelodi er udeladt. Hvor samlinger fremtræder i flere bind, hefter eller rækker, er dette angivet ved det første tal i kolonnerne. Derefter følger melodierne nummer. Bogstaverne a, b, c . . . betegner i de forskellige udgaver, som her er fulgt, snart nye melodier, snart blot varianter af samme tone (herfor gøres der rede i den fig. række undersøgelser). Da den større samling EL II (100 melodier) indeholder alle melodier fra den mindre EL I (30 mel.) undtagen tre (Her vil ties; Nu, verdens rige; og: Overmåde fuld af nåde), er disse to samlinger stillet i samme kolonne og EL II er fulgt, oversat hvor det var muligt. Da den ikke er nummereret, er her angivet sidetal i hvert af samlingens hefter. Kun de tre undtagelser meddeles altså med række og nummer fra EL I.

•

Samme indextal (fra 1-3) ved to eller flere numre betegner identitet mellem de pågældende melodier;

Samme indextal (fra 4-6) ved to eller flere numre betegner nærmere eller iøjernere slægtskab mellem de pågældende melodier (variantforhold);

? efter et nummer betegner, at melodien ikke eller næppe er optaget fra folkemunde, men at den dog efter sin karakter bør tages med i betragtning.

I tabellen angives det første arabertal Brorson-tekstens nummer i Svanesangs, det andet (i parentes) dens nummer i nærv. udgave.

FOLKEMELODIER TIL SVANESANG

Brorson-tekstens nr. og forestilling	Sædd.	MM.	Ll.	El. I	El. II	El. III	Gulbr.	Øst.	Sæl.
Sv. 21 (301): Al Føder! led ditt ord og ånd - (Herri Sænde: S, 3, 16, 11)	I, 2 ¹	962 ¹		2, a, 2 4, s, 9 ¹					28 ⁴
Sv. 60 (333): All! Hvad er dog tiden lang -				4, s, 15					
Sv. 54 (335): Aldrig jeg mere på verdens vil Lænke -	I, 6 ab	1136		1, s, 16					
Sv. 26 (308): Dejligste blandt kvinder -			45						
Sv. 69 (332): Den store, hvite flok vi se -	I, 10 a ⁶ I, 19 d ¹ III, 7 a ¹ III, 7 b	1271 ¹ 1272 ¹ 1270 ¹	93 ²	1, s, 3 2, s, 36 4, s, 36 8, s, 20 8, s, 3			1, 8a 1, 8b ¹	37 a ⁴ 37 b ⁴ 37 c ⁴	32a ⁴ 30a ⁴
Sv. 70 (353): Færd, min sjæl, i Jesu sides tusende - (eft. B. M. Hennig, Lehrsæderf: So ruht mein Muth in Jesu Blut u. W.)	I, 31 a I, 31 b I, 31 c								
Sv. 40 (329): Goliath / drog fra Gath -	III, 19		188						
Sv. 34 (317): Guds søn har gjort mig fæl -	I, 88ab ¹ I, 88 c ¹ I, 43			11, s, 12 10, s, 14					
Sv. 15 (288): Her er nyt fra Abelsens portie -	I, 42			1, 9					
Sv. 2 (286): Her er sang på Junds bjerge -	I, 136 ¹	1184 ¹	185	11, s, 8					
Sv. 67 (300): Her op ad, I døds -	I, 44a I, 44b ¹		278 ¹	1, s, 10					
Sv. 44 (327): Her vil lies, lær vil lies -	I, 45a I, 45b		232	11, s, 14					
Sv. 61 (344): Hvad blev der Høen / Isak på Eiden -			376	11, s, 7 3, s, 18					
Sv. 65 (349): Hvad er det godt at lønde -									
Sv. 31 (314): Hvad set du dog skøn, ja skøn -	I, 48ab I, 48c								
Sv. 49 (333): Hvad var min Sulimith -	I, 53 a I, 53 b								
Sv. 12 (285): Hvorleden går det her? -									
Sv. 4 (287): Hur dog, o hur dog den himmelske væger -	I, 56								
Sv. 16 (299): I dag såat aftag sjuunge -	I, 53 a I, 53 b					1, 13			
Sv. 51 (384): I fremmed land / og fattig stand -						1, 15			
Sv. 41 (324): I heklen sverdet følger -	I, 56								
Sv. 19 (302): Jeg ser dig, søde Lam, at stå -	I, 52ab					6, s, 14 1, 10a	6a ⁴ 6a ⁴		7 ⁴